

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

МИКОЛАЄНКО ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 340.13

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ НА
СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ
ПРОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК».

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент,
Герой України, заслужений юрист України
Француз Анатолій Йосипович,
Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
Ярмиш Олександр Назарович,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
головний науковий співробітник;

доктор юридичних наук, доцент
Дідич Тарас Олегович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії права та держави
юридичного факультету.

Захист відбудеться «26» грудня 2019 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.130.03 у ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32.

Автореферат розіслано «25» листопада 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. В. Корольова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Права і свободи людини є однією з одвічних, глобальних тем правової науки, дослідження якої хоча й триває протягом багатьох століть і налічує без перебільшення безліч наукових робіт, але не припиняється й донині, оскільки є мірилом цивілізаційного розвитку суспільства, його поступу до утвердження демократичних цінностей.

У переліку основоположних прав і свобод людини особливе місце займають права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Ці права, задекларовані у статті 33 Конституції України, не лише відображають ступінь соціально виправданої свободи поведінки людини, її особистої автономії від державного примусу, але й являють собою, так би мовити, наріжний камінь нормативно-юридичного фундаменту гуманістичного спрямування розвитку суспільного і державного життя в Україні.

Проте, права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання не є сталим поняттям, вони, як і більшість правових інститутів, перебувають у постійному динамічному розвитку, що відповідає об'єктивним сучасним тенденціям суспільного життя. Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні впродовж останніх років, до яких насамперед відносяться трагічні події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та тимчасовою окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей, показали недосконалість нормативно-правового регулювання прав на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні та, як наслідок, неефективність механізму їх реалізації, дотримання і захисту.

Поряд із цим, актуалізація дослідження обумовлюється й необхідністю врахування того фактору, що реалізація даних прав обмежується й на територіях, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, що потребує аналізу проблематики законодавчого забезпечення цих прав з нових позицій та певного переосмислення чинних.

Беззаперечно, історичні та теоретичні аспекти прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в тій чи тій мірі були предметом багатьох наукових досліджень. Окремі аспекти цієї проблематики вивчали фахівці з конституційного права, адміністративного права, міжнародного права, цивільного права тощо. Зокрема, варто згадати роботи таких учених, як С. П. Бритченко, О. В. Кохановська, Л. В. Малюга, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, Р. О. Стефанчук, О. В. Члевик та інших.

Попри незгасаючий інтерес учених до означеної проблематики, наразі невирішеним залишається широке коло теоретичних питань прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, які обумовлюють існування діаметрально протилежних, іноді суперечливих, наукових позицій з досліджуваної теми й потребують пошуку дієвих шляхів їх розв'язання. Зокрема, не повною мірою розкриті питання щодо історичної періодизації генези прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні з урахуванням особливостей державно-правового розвитку українських земель, які в однакові часові проміжки перебували у

складі різних державних утворень. Дискусійними залишаються навіть питання визначення дефініцій прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, з'ясування правової природи, сутності, змістовного наповнення й співвідношення означених прав, що є суттєвою перешкодою на шляху їх ефективної реалізації тощо.

Слід звернути увагу, що історіографічний огляд відповідної наукової літератури свідчить, що у вітчизняній теоретико-правовій науці й досі відсутнє комплексне спеціальне дослідження теоретико-правових засад реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, що й зумовило вибір теми дослідження.

Актуалізує тему дисертаційної роботи і той факт, що посилення конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина, реального забезпечення захисту цих прав та свобод, у тому числі через суд, є одним із першочергових напрямків конституційної реформи, яка нині триває в Україні. І хоча Розділ II Конституції України, у якому проголошені права та свободи людини, зокрема й права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, загалом відповідає міжнародно-правовим стандартам, однак сучасні світові тенденції, спрямовані на розширення особистих й інших прав людини і громадянина, вимагають від теоретико-юридичної науки модерних фундаментальних теоретико-методологічних розробок, які б дозволили уникнути помилок та прорахунків при розробці конституційних змін у цьому напрямку. Саме тому, очевидно, дослідження теоретичних проблем прав людини загалом та прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання зокрема є пріоритетним завданням вітчизняної юридичної науки.

Отже, наведене вище окреслює актуальність та своєчасність теми дисертаційної роботи й зумовлює потребу проведення її комплексного теоретико-правового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., а також у межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»: «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер 0111U007821).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є встановлення теоретико-правових засад реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, визначення закономірностей становлення і розвитку їх правового забезпечення, а також з'ясування механізму та гарантій їх реалізації в Україні.

Окреслена мета обумовила постановку таких завдань:

- дослідити історико-правові аспекти становлення і розвитку прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;
- розглянути права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в основних концепціях сучасного праворозуміння;
- розкрити поняття та сутність прав на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні, а також визначити їх місце в системі основних прав та свобод людини;
- охарактеризувати поняття, структуру та складові елементи механізму реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні;
- дослідити правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні;
- проаналізувати особливості правового регулювання обмежень прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;
- визначити роль державних та громадських інституцій у механізмі гарантування реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні;
- розглянути питання судового захисту як важливої гарантії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;
- проаналізувати міжнародно-правові стандарти здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що стосуються реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні.

Методи дослідження. У контексті визначеної мети й завдань, об'єкта та предмета дисертаційної роботи в основу методології дослідження покладена система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів і підходів наукового пізнання правових явищ, що в результаті допомогли повно та об'єктивно дослідити теоретико-правові аспекти реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні.

Діалектичний метод, як універсальний метод наукового пізнання правових явищ і пов'язаних з ними процесів, допоміг здійснити комплексне дослідження теоретико-правових питань реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні у їх взаємозв'язку, єдності й розвитку, зробивши відповідні об'єктивні висновки (підрозділи 2.1; 2.2).

Використання історико-правового методу допомогло здійснити періодизацію історії становлення та розвитку прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання (підрозділ 1.1). Методи аналізу та синтезу, абстрагування та узагальнення допомогли визначити місце прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в основних концепціях сучасного праворозуміння і в системі основних прав та свобод людини, дослідити характерні ознаки цих прав, а також запропонувати авторські визначення деяких понять (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2, 3).

Системний метод дозволив комплексно дослідити теоретико-правові питання реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні й виявити при цьому відповідні проблеми (підрозділи 2.1.; 2.2.; 2.3). Формально-логічний метод сприяв дослідженню теоретичних та практичних проблем прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні, аналізу відповідного чинного законодавства, виявленню на цій основі законодавчих недоліків та формулюванню пропозицій їх вирішення (підрозділ 2.3). Порівняльно-правовий метод надав змогу здійснити порівняльний аналіз різних наукових бачень щодо одних і тих самих питань, які досліджувалися, на основі чого сформулювати власні висновки. Логіко-семантичний метод допоміг удосконалити понятійно-категоріальний апарат із досліджуваних питань (підрозділ 1.3, розділи 2, 3). Метод герменевтики допоміг під час розгляду міжнародно-правових стандартів здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання (підрозділ 3.3).

Теоретико-методологічна та емпірична база дослідження. Теоретичну основу даного дослідження склали праці таких науковців, як: М. Ф. Анісімова, А. А. Аносенков, І. Ю. Брага, В.В. Букач, І. І. Голубка, О. Ф. Динько, Ю.Б. Ірха, А.М. Колодій, Л. Л. Коробочкіна, В.В. Ладиченко, С. В. Максименко, О. В. Марцеляк, С. Ю. Миролюбова, І. В. Михайлишин, Н. М. Пархоменко, О. І. Пісцун, Л. Л. Савранчук, І. Ю. Тарапака, С. Б. Чехович, Ю.С. Шемшученко та інші.

Емпіричну базу дослідження складають літературні джерела, нормативно-правові акти України, узагальнення судової практики, матеріали офіційної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дана дисертація є одним із перших у вітчизняній теоретико-правовій науці комплексних досліджень теоретико-правових засад реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. Здійснене дослідження дозволило обґрунтувати й сформулювати низку наукових положень і практичних пропозицій, що виносяться на захист:

уперше:

- на основі положень інтегральної (комплексної) концепції праворозуміння надано авторське визначення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, під якими слід розуміти природні й невід'ємні правові можливості будь-якої людини, що гарантуються і забезпечуються державою на засадах загальності та рівноправності, обумовлені соціальною реальністю й необхідні для задоволення своїх біологічних і соціальних потреб у вільному пересуванні та вільному виборі місця проживання як основи гармонійної організації своєї життєдіяльності;

- виокремлено та охарактеризовано основні стадії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання за критерієм ролі людини і держави в механізмі реалізації прав та свобод людини, до яких віднесено: 1) усвідомлення суб'єктом необхідності реалізації зазначених прав людини; 2) створення в державі відповідних соціально-економічних та

правових умов для реалізації цих прав; 3) виникнення відповідних правовідносин; 4) застосування правових норм, що закріплюють права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання; 5) фактичне отримання людиною відповідних благ, змістом яких є її фізична свобода пересування територією України та вільний вибір місця проживання;

- обґрунтовано самотійність поняття *«правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»* як елементу понятійно-категоріального апарату юридичної науки, під яким слід розуміти врегульовані нормами права суспільні відносини, змістом яких є правовий зв'язок між людиною (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства тощо) та суб'єктами публічної влади (органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими й службовими особами тощо) у формі взаємно кореспондуючих прав і обов'язків, що стосується закріплення та реалізації біологічних і соціальних потреб кожної людини самотійно, на власний розсуд визначати своє фізичне переміщення в межах території України та обирати місце постійного проживання;

- доведено необхідність виокремлення в якості самотійного поняття юридичної науки *«обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»* й подальше його термінологічне закріплення в чинному законодавстві України як законодавчо визначених та запроваджених суб'єктами правозастосування на певній території держави або стосовно певної категорії осіб обмеження щодо реалізації зазначених прав з метою захисту прав і свобод громадян, національної безпеки та територіальної цілісності держави, охорони здоров'я населення й забезпечення громадського порядку, встановлення оптимальної рівноваги інтересів особи, суспільства та держави;

удосконалено:

- періодизацію генези прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні відповідно до критерію їх державно-правового забезпечення шляхом виокремлення таких історичних етапів: заснування перших державно-правових елементів паспортно-реєстраційного режиму та розвиток договірних прав часів Київської Русі (X ст. – перша половина XIII ст.); дія польсько-литовського та московського законодавств у сфері міграційного режиму (друга половина XIV ст. – 1721 р.); правові акти, що закріплювали міграційні відносини, часів Запорізької Січі й Гетьманщини (друга половина XVI ст. – 1764 р.); правове забезпечення свободи пересування та вільного вибору місця проживання за часів перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (1721 – 1918 рр.); конституційне закріплення права на свободу пересування у добу українського національного відродження (1917 – 1921 рр.); міграційне законодавство радянського періоду (1917 – 1991 рр.) та законодавство про права на свободу пересування й вільний вибір місця проживання незалежної України (1991 р. – донині);

- визначення механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання як діяльнісно-вольового процесу, що забезпечує втілення у життя можливостей кожної людини вільно пересуватися

і вибирати місце проживання, заснований на взаємовідносинах між уповноваженими та зобов'язаними суб'єктами, центральне місце в якому займає норма права;

- визначення поняття *«гарантії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»* як сукупності політичних, економічних, соціальних, правових й інших умов, засобів, способів, що створюються або забезпечуються з боку державних та громадських інституцій для повноцінної реалізації кожною людиною можливості вільно пересуватися і вибирати місце проживання в Україні, а також охорони цих прав;

отримали подальший розвиток:

- наукові підходи щодо синонімічності понять *«право»* і *«свобода»* у контексті розуміння змісту прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, закріплених у частині першій статті 33 Конституції України;

- положення про недоцільність використання у чинному законодавстві України терміна *«місце перебування»* для відображення сутнісного наповнення права людини на вільний вибір місця проживання в Україні, оскільки він більшою мірою кореспондується зі змістом права людини на свободу пересування та може використовуватися у розумінні сезонного чи епізодичного пересування;

- доктринальне тлумачення поняття *«реалізація прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»*, що позначає особливий різновид юридичного процесу, змістом якого є сукупність законодавчо визначених дій, спрямованих на задоволення суб'єктом своїх потреб у вільному пересуванні територією України і вільній зміні місця проживання за умови відсутності підстав застосування законодавчо визначених обмежень цих прав;

- положення щодо доцільності законодавчого закріплення вичерпного переліку обмежень права на свободу пересування як додаткової гарантії його забезпечення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Закону України *«Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»* № 1382-IV від 11.12.2003 р.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, зроблені висновки та сформульовані рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій діяльності – для подальших наукових досліджень проблемних теоретичних і практичних аспектів реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;

- у нормотворчій діяльності стосовно вдосконалення чинного законодавства України щодо реалізації прав людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні. Зокрема, це стосується базового Закону *«Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»*;

- у навчальному процесі – положення й висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін з теорії та історії держави і права, конституційного права України,

спецкурсу з прав та свобод людини і громадянина, а також підготовки відповідних підручників, навчальних посібників тощо;

- у правовиховній роботі – для підвищення правової освіченості громадян України, роз'яснення порядку реалізації ними прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем самостійно. Сформульовані в дисертації положення і висновки, які виносяться на захист, розроблені автором особисто. У співавторстві з А. Й. Французом опубліковано наукову статтю «Основні концепції сучасного праворозуміння прав людини на свободи пересування і вільний вибір місця проживання», в якій дисертантом крізь призму інтегральної (комплексної) концепції праворозуміння запропоновано авторське визначення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Наукові ідеї і розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, узагальнення та висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК».

Викладені в дисертації основні положення та висновки були оприлюднені на круглих столах та науково-практичній конференції: «Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі (до 20-ї річниці прийняття Конституції України)» (17 червня 2016 року, м. Київ); «Наукові тренди сучасності» (26 жовтня 2017 року, м. Київ); «Стратегії міжкультурної комунікації в сучасному світі: культура, політика, економіка, право» (27 листопада 2018 року, м. Київ).

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 12 наукових праць, з них 7 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України; 2 статті – у науковому періодичному виданні іноземної держави, 3 тези – у збірниках матеріалів круглих столів та наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації визначаються метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 250 сторінок, з них 31 сторінка – список використаних джерел, що складається з 325 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і завдання дослідження, виокремлено об'єкт і предмет дослідження, розкрито функціональні можливості методів дослідження, які застосовано в праці, обґрунтовано теоретико-методологічну та емпіричну базу, вказано на положення наукової новизни отриманих результатів, обґрунтовано їх практичне значення, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації й публікації автора, а також зазначено структуру роботи та її обсяг.

Розділ 1 «Історико-теоретичні та методологічні засади дослідження права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання» складається з трьох підрозділів, у яких викладені історичні, теоретичні й методологічні засади дослідження прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Підрозділ 1.1 «Історико-правові аспекти становлення і розвитку правового забезпечення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання» присвячений історико-правовим аспектам становлення й розвитку прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання на українських землях, суттєво удосконалена періодизація генези цих прав в Україні у контексті особливостей її державно-правового розвитку. Запропоновано розподілити цей процес на сім історичних етапів, а саме: заснування перших державно-правових елементів паспортно-реєстраційного режиму і розвиток договірної права часів Київської Русі (X ст. – перша половина XIII ст.); дія польсько-литовського та московського законодавств у сфері міграційного режиму (друга половина XIV ст. – 1721 р.); правові акти, що закріплювали міграційні відносини, часів Запорізької Січі й Гетьманщини (друга половина XVI ст. – 1764 р.); правове забезпечення свободи пересування та вільного вибору місця проживання за часів перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (1721 – 1918 рр.); конституційне закріплення права на свободу пересування у добу українського національного відродження (1917 – 1921 рр.); міграційне законодавство радянського періоду (1917 – 1991 рр.) і законодавство про права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання незалежної України (1991 р. – донині).

У підрозділі 1.2 «Права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в основних концепціях сучасного праворозуміння» вперше на монографічному рівні досліджуються права людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання крізь призму основних концепцій сучасного праворозуміння, що дозволило надати визначення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання на основі інтегральної (комплексної) концепції праворозуміння і визначити їх як природні та невід’ємні правові можливості будь-якої людини, які гарантуються і забезпечуються державою на засадах загальності та рівноправності, обумовлені соціальною реальністю й необхідні для задоволення своїх біологічних і соціальних потреб у вільному пересуванні та вільному виборі місця проживання як основи гармонійної організації своєї життєдіяльності.

Підрозділ 1.3 «Поняття та сутність прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні та їх місце в системі основних прав та свобод людини» присвячений аналізу поняття й сутності прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, а також визначенню їх місця в системі основних прав і свобод людини. Обґрунтовано, що право людини на свободу пересування та право людини на вільний вибір місця проживання є окремими конституційними правами, які можливо ототожнювати лише з погляду розуміння однорідності їх правової природи, властивостей, але

ніж не нормативно визначених правомочностей, що включає у себе кожне із цих прав. Отримали подальший розвиток наукові підходи щодо синонімічності понять «право» і «свобода» у контексті розуміння змісту прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання і твердження про недоцільність використання у чинному законодавстві України терміна «місце перебування» для відображення сутнісного наповнення права людини на вільний вибір місця проживання в Україні.

Розділ 2 «Механізм реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» складається з трьох підрозділів, у межах яких проаналізовано механізм реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні.

У підрозділі 2.1 *«Поняття, структура та складові елементи механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»*, присвяченому розкриттю поняття і структури механізму реалізації цих прав людини, отримало подальшого наукового розвитку визначення поняття «реалізація прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання», під яким слід розуміти особливий різновид юридичного процесу, змістом якого є сукупність законодавчо визначених дій, спрямованих на задоволення суб'єктом своїх потреб у вільному пересуванні територією України і вільній зміні місця проживання за умови відсутності підстав застосування законодавчо визначених обмежень цих прав, а також удосконалено визначення механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, який слід розглядати як діяльнісно-вольовий процес, що забезпечує втілення у життя можливостей кожної людини вільно пересуватися й вибирати місце проживання, заснований на взаємовідносинах між уповноваженими та зобов'язаними суб'єктами, центральне місце в якому займає норма права. На підставі проведеного дослідження вперше визначено п'ять основних стадій реалізації прав людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання.

У підрозділі 2.2 *«Правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»* запропоновано авторське узагальнююче визначення поняття «правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», під яким слід розуміти врегульовані нормами права суспільні відносини, змістом яких є правовий зв'язок між людиною (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства тощо) й суб'єктами публічної влади (органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами тощо) у формі взаємно кореспондуючих прав та обов'язків, що стосується закріплення й реалізації біологічних і соціальних потреб кожної людини самостійно, на власний розсуд визначати своє фізичне переміщення в межах території України та обирати місце постійного проживання.

Підрозділ 2.3 *«Обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»* дозволив запропонувати узагальнене визначення поняття

«обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання», під яким слід розуміти законодавчо визначені й запроваджені суб'єктами правозастосування на певній території держави або стосовно певної категорії осіб обмеження щодо реалізації зазначених прав з метою захисту прав і свобод громадян, національної безпеки та територіальної цілісності держави, охорони здоров'я населення й забезпечення громадського порядку, встановлення оптимальної рівноваги інтересів особи, суспільства та держави. Отримала подальшого розвитку наукова позиція щодо доцільності визначення вичерпного переліку обмежень права на свободу пересування саме у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Розділ 3 «Гарантії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню гарантій реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання.

У підрозділі 3.1 «Державні та громадські інституції в механізмі гарантування реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» подається перелік державних і громадських інституцій у механізмі гарантування реалізації цих прав людини, розкрито роль та місце таких інституцій, удосконалено визначення гарантій реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання як сукупності політичних, економічних, соціальних, правових та інших умов, засобів, способів, що створюються або забезпечуються з боку державних і громадських інституцій для повноцінної реалізації кожною людиною можливості вільно пересуватися та вибирати місце проживання в Україні, а також охорони цих прав.

У підрозділі 3.2 «Судовий захист як важлива гарантія реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання» аналізуються питання судового захисту як важливої гарантії реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання та визначається, що конституційне право людини на судовий захист в Україні стосовно прав людини на захист свободи пересування і вільного вибору місця проживання в Україні слід розглядати як гарантовані законом можливості для кожного самостійно звертатися до судових органів та вчиняти дії з використанням відповідних способів і засобів захисту, які спрямовані на усунення загрози порушення цих прав, а також припинення порушення та усунення наслідків їх порушення.

Підрозділ 3.3 «Міжнародно-правові стандарти здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання» присвячений розгляду міжнародно-правових стандартів здійснення прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання. Зроблено висновок, що чинні принципи і норми міжнародного права істотно доповнюють відповідні положення національних правових систем, та запропоновано визначення поняття «міжнародно-правові стандарти здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання», під якими слід розуміти

загально визнані, авторитетні, уніфіковані, типові принципи й норми здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, розроблені міжнародним співтовариством і закріплені у джерелах міжнародного права обов'язкового та рекомендаційного характеру.

ВИСНОВКИ

У дисертації міститься теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що полягає у встановленні теоретико-правових засад реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, з'ясуванні механізму й гарантій їх реалізації в Україні. Основними науковими і практичними результатами роботи є такі висновки та пропозиції:

1. Ретроспективний аналіз історії становлення та розвитку прав на свободу пересування і вільний вибір місця проживання доводить прямопропорційну її залежність від особливостей суспільно-правового розвитку державних утворень. Саме тому дослідження питань генезису прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання у всі історичні періоди розвитку української державності є вкрай важливим і актуальним для юридичної науки, оскільки дозволяє не лише сформулювати цілісне теоретичне уявлення про особливості їх розвитку, а й сприяє виробленню практичних шляхів удосконалення чинного законодавства України в цій сфері. Аналіз історії розвитку прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання засвідчив недоцільність виділення «додержавного періоду» розвитку цих прав, оскільки саме правове регулювання пересування населення починається з моменту появи перших державних утворень і пов'язане з необхідністю захисту та охорони державних утворень, точного обліку й контролю за переміщенням осіб та визначенням правового статусу особи, що можливо лише у межах державних утворень. Вивчення генези прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні показало доцільність розподілу цього процесу на відповідні історичні етапи.

2. Аналіз прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання у світлі основних сучасних концепцій праворозуміння доводить, що, відповідно до положень природно-правового підходу, зазначені права характеризуються як природні, невід'ємні від людини, загальні, універсальні й рівні для кожного права. Водночас пізнавальні можливості положень позитивізму визначають зазначені права як такі, що проголошуються, гарантуються та забезпечуються державою. Положення соціологічного підходу характеризують вказані права як елемент соціальної цінності, розвиток яких обумовлений реаліями людського буття.

З'ясування юридичної природи і властивостей прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання крізь призму інтегральної (комплексної) концепції праворозуміння дало можливість виробити авторське визначення прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання, під якими слід розуміти природні та невід'ємні правові

можливості будь-якої людини, що гарантуються і забезпечуються державою на засадах загальності та рівноправності, обумовлені соціальною реальністю й необхідні для задоволення своїх біологічних і соціальних потреб у вільному пересуванні та вільному виборі місця проживання як основи гармонійної організації своєї життєдіяльності.

3. Обґрунтовано, що право людини на свободу пересування та право людини на вільний вибір місця проживання є окремими конституційними правами. На основі цього твердження сформульовано авторське визначення понять «право на свободу пересування» і «право на вільний вибір місця проживання». Так, «право на свободу пересування» – це гарантована та врегульована на національному й міжнародному правових рівнях можливість людини в межах свого правового статусу та на законних підставах вільно і безперешкодно за своїм бажанням пересуватися в межах території України, вільно залишати територію України та повернутися в Україну, а «право на вільний вибір місця проживання» – це гарантована і врегульована на національному та міжнародному правових рівнях можливість людини в межах свого правового статусу і на законних підставах вільно та безперешкодно обирати для себе місце проживання, змінювати чи іншим способом використовувати його.

4. Сформульовано власне визначення поняття «реалізація прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання», під яким слід розуміти особливий різновид юридичного процесу, змістом якого є сукупність законодавчо визначених дій, спрямованих на задоволення суб'єктом своїх потреб у вільному пересуванні територією України і вільній зміні місця проживання за умови відсутності підстав застосування законодавчо визначених обмежень цих прав.

5. Встановлено, що структура механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання складається з таких елементів: загальні умови і фактори механізму реалізації цих прав; норми права; принципи права; правові відносини (суб'єкти, об'єкти, зміст (суб'єктивні права та юридичні обов'язки), юридичні факти як підстави виникнення, зміни, припинення й поновлення цих правовідносин); фактична діяльність суб'єктів (як уповноважених, так і зобов'язаних) щодо втілення передбаченого відповідними суб'єктивними правами блага (свободи пересування та вільного вибору місця проживання) у життя; стадії реалізації суб'єктивного права; гарантії реалізації цих прав людини.

Реалізація прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання як процесуальний феномен складається з таких стадій: 1) усвідомлення суб'єктом необхідності реалізації зазначених прав людини; 2) створення в державі відповідних соціально-економічних та правових умов для реалізації цих прав; 3) виникнення відповідних правовідносин; 4) застосування правових норм, що закріплюють права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання; 5) фактичне отримання людиною відповідних благ, змістом яких є її фізична свобода пересування

територією України та вільний вибір місця проживання. Окреслені стадії цілком охоплюють процес реалізації відповідних прав людини.

6. Доведено, що суспільні відносини, пов'язані з пересуванням осіб у межах території України, є правовідносинами, оскільки регламентовані нормами права. Встановлено особливості правовідносин у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, які визначені положеннями чинного законодавства України, коло їх суб'єктів є законодавчо визначеним і наділеним відповідним правовим статусом. На підставі правового аналізу наукових підходів до розуміння правовідносин запропоновано власне узагальнююче визначення поняття «правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», під яким слід розуміти врегульовані нормами права суспільні відносини, змістом яких є правовий зв'язок між людиною (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства тощо) й суб'єктами публічної влади (органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами тощо) у формі взаємно кореспондуючих прав та обов'язків, що стосується закріплення й реалізації біологічних і соціальних потреб кожної людини самостійно, на власний розсуд визначати своє фізичне переміщення в межах території України та обирати місце постійного проживання.

7. Обґрунтовано сумнівність законодавчого положення про належність до громадянства України як про законну підставу перебування на території України для громадян України (ст. 5 Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003 р.), адже статус громадянина України вже передбачає можливість перебування на території України. Вважаємо доцільним, аби стаття 5 вказаного Закону України визначала лише законні підстави перебування на території України для іноземців та осіб без громадянства.

8. Встановлено, що на відміну від положень ст. 13 Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» № 1382-IV від 11.12.2003 р., якими унормовано вичерпний перелік обмежень права на вільний вибір місця проживання, частиною третьою ст. 12 цього Закону України визначено, що свобода пересування може бути обмежена і в інших випадках, передбачених законом. З цього приводу стверджується, що право людини на свободу пересування є надзвичайно важливим її правом. Тому вважаємо доцільним, аби вичерпний перелік обмежень права на свободу пересування був визначений саме у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», як це зроблено при визначенні переліку обмежень права на вільний вибір місця проживання. Зміни і доповнення до цього Закону України в частині запровадження нових обмежень щодо реалізації права на свободу пересування, так само як і права на вільний вибір місця проживання, мають вноситися за відповідною законодавчою процедурою. Такий підхід, на нашу думку, слугуватиме додатковою гарантією забезпечення права на свободу пересування.

Запропоновано узагальнене визначення поняття «обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання», під яким слід розуміти законодавчо визначені й запроваджені суб'єктами правозастосування на певній території держави або стосовно певної категорії осіб обмеження щодо реалізації зазначених прав з метою захисту прав і свобод громадян, національної безпеки та територіальної цілісності держави, охорони здоров'я населення й забезпечення громадського порядку, встановлення оптимальної рівноваги інтересів особи, суспільства та держави.

9. На підставі правового аналізу загальнотеоретичних підходів до розуміння гарантій прав і свобод людини сформульовано власне узагальнене визначення поняття «гарантії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання» як сукупності політичних, економічних, соціальних, правових та інших умов, засобів, способів, що створюються або забезпечуються з боку державних і громадських інституцій для повноцінної реалізації кожною людиною можливості вільно пересуватися та вибирати місце проживання в Україні, а також охорони цих прав.

10. Важливу роль у механізмі гарантування реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання відіграють державні й громадські інституції. Водночас, визначальне місце у цьому механізмі відводиться державним інституціям, які представляють державу. Таке твердження впливає з ключових конституційних засад, за якими права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Тобто, саме держава в особі її органів та посадових осіб зобов'язана створити належний механізм реалізації закріплених прав на свободу пересування і вільний вибір місця проживання та усіма своїми діями сприяти такій реалізації.

Водночас, аналіз законодавчо визначених форм участі громадських організацій у забезпеченні реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання свідчить про те, що громадські організації також відіграють важливу роль у цьому процесі. Проте, така участь має швидше допоміжний характер, адже остаточне рішення у різних питаннях щодо реалізації прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання приймається компетентними суб'єктами державної влади.

11. Виходячи з універсальності конституційного права людини на судовий захист в Україні, доведено, що його сутність стосовно прав людини на захист свободи пересування та вільного вибору місця проживання в Україні слід розглядати як гарантовані законом можливості для кожного самостійно звертатися до судових органів і вчиняти дії з використанням відповідних способів та засобів захисту, які спрямовані на усунення загрози порушення цих прав, а також припинення порушення й усунення наслідків їх порушення. Захист прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання є матеріально-правовою вимогою особи, яка володіє такими суб'єктивними правами, до осіб, які порушили, не визнають чи оспорюють такі

права, спрямована на поновлення цього права, припинення порушення й усунення можливості їх порушення в майбутньому у судовому порядку.

Визначено, що зміст права на судовий захист свободи пересування в Україні ґрунтується на тих правомочностях, якими володіє особа при реалізації цього конституційного права та, відповідно, полягає у можливості кожного в межах свого правового статусу в судовому порядку усунути перешкоди у здійсненні даного суб'єктивного права вільно й безперешкодно, за своїм бажанням пересуватися в межах території України, вільно залишати територію України та будь-коли повернутися в Україну.

У свою чергу, зміст права на судовий захист вільного вибору місця проживання в Україні полягає у можливості кожного в межах свого правового статусу в судовому порядку усунути перешкоди у реалізації даного суб'єктивного права вільно та безперешкодно обирати для себе місце проживання, змінювати чи іншим способом використовувати його.

Обґрунтовано, що провідне місце в системі гарантій захисту прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання посідає судова влада. Судовий захист прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні – це регламентована законом діяльність судів від імені держави, яка спрямовується на їхній захист. Такий захист здійснюється як опосередковано, у випадку здійснення Конституційним Судом України конституційного контролю та надання офіційного тлумачення Конституції України і законів з питань свободи пересування та вільного вибору місця проживання, так і безпосередньо судами, які розглядають спір по суті.

12. Міжнародно-правові стандарти здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання являють собою комплекс мінімальних правових вимог до національних правових систем держав-учасниць, які ратифікували чи таким чином визнали відповідні міжнародно-правові акти, а також орієнтирів для підвищення ефективності реалізації положень законодавства та вимог міжнародного права.

Запропоновано визначення поняття «міжнародно-правові стандарти здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання», під якими слід розуміти загальновизнані, авторитетні, уніфіковані, типові принципи та норми здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, розроблені міжнародним співтовариством і закріплені у нормах міжнародного права як обов'язкового, так і рекомендаційного характеру.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України з юридичних наук:

1. Миколаєнко Ю. І. Періодизація генезису прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Київ. 2016. Вип.25. С.80-88.

2. Миколаєнко Ю. І., Француз А. Й. Основні концепції сучасного праворозуміння прав людини на свободи пересування і вільний вибір місця проживання. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Київ. 2017. Вип.27. С.40-51.

3. Миколаєнко Ю. І. Конституційно-правові обмеження свободи пересування та вільного вибору місця проживання. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Київ. 2017. Вип.28. С.46-58.

4. Миколаєнко Ю. І. Змістовне наповнення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Київ. 2017. Вип.29. С.71-77.

5. Миколаєнко Ю. І. Правовідносини як основна форма механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. №5. С. 11-16.

6. Миколаєнко Ю. І. Обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2018. Вип. 47. С. 27-37.

7. Миколаєнко Ю. І. Права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в основних концепціях сучасного праворозуміння. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького. 2018. №. 5 (17). С. 101-106.

Статті у наукових періодичних виданнях з юридичних наук інших держав:

8. Mykolaenko J. The Essence and Content of Human Rights to Freedom of Movement and Free Choice of the Place of residence in Ukraine. *International Scientific Journal*. Georgia, Tbilisi. 2018. №1(4). P. 233-241.

9. Миколаєнко Ю. Судебная защита как гарантия реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места проживания. *National law journal: theory and practice*. Молдова. 2019. №2-2. (36). P. 21-24.

Матеріали наукових конференцій:

10. Миколаєнко Ю. І. Розвиток теоретичних уявлень про права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. *Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі (до 20-ї річниці прийняття Конституції України)*: матеріали Міжнародного круглого столу (м. Київ, 17 червня 2016 року). Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2016. С.45-47.

11. Миколаєнко Ю. І. До питання про суб'єктів правовідносин у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. *Наукові тренди сучасності: матеріали науково-практичної конференції* (м. Київ, 26 жовтня 2017 року). Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2017. С.250-251.

12. Миколаєнко Ю. І. Роль державних та громадських інституцій в механізмі реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір

місця проживання. Стратегії міжкультурної комунікації в сучасному світі: культура, політика, економіка, право: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Київ, 27 листопада 2018 року). Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2018. С.34-36.

АНОТАЦІЯ

Миколаєнко Ю. І. Теоретико-правові засади реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Київ, 2019.

У дисертаційній праці викладені історичні, теоретичні й методологічні засади дослідження прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. На основі інтегральної (комплексної) концепції праворозуміння надано авторське визначення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Визначено їх місце в системі основних прав і свобод людини. Обґрунтовано основні стадії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Запропоновано визначення понять «правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»; «обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання». Розкрито механізм реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні.

На підставі правового аналізу загальнотеоретичних позицій щодо розуміння гарантій прав і свобод людини сформульовано визначення гарантій реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Дослідження міжнародно-правових стандартів здійснення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання дало змогу зробити висновок, що чинні принципи й норми міжнародного права істотно доповнюють відповідні положення національних правових систем.

Ключові слова: право людини на свободу пересування, право людини на вільний вибір місця проживання, механізм реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, гарантії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

АННОТАЦИЯ

Мыколаенко Ю. И. Теоретико-правовые засады реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история

политических и правовых учений. – Высшее учебное заведение «Университет экономики и права «КРОК». – Киев, 2019.

В диссертационной работе изложены исторические, теоретические и методологические основы исследования прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства. На основе интегральной (комплексной) концепции правопонимания предоставлено авторское определение прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства. Определено их место в системе основных прав и свобод человека. Обоснованы основные стадии реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства.

Предложено определение понятий «правоотношения в сфере реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства в Украине»; «ограничение прав на свободу передвижения и свободный выбор места жительства». Раскрыт механизм реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства в Украине.

На основании правового анализа общетеоретических позиций в понимании гарантий прав и свобод человека сформулировано определение гарантий реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства.

Исследование международно-правовых стандартов осуществления прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места проживания позволило сделать вывод, что действующие принципы и нормы международного права существенно дополняют соответствующие положения национальных правовых систем.

Ключевые слова: право человека на свободу передвижения, право человека на свободный выбор места жительства, механизм реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства, ограничения прав на свободу передвижения и свободный выбор места жительства, гарантии реализации прав человека на свободу передвижения и свободный выбор места жительства.

ANNOTATION

Mykolaienko Y.I. Theoretical and Legal Foundations of the Exercise of Human Rights to Freedom of Movement and Free Choice of Residence in Ukraine – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies. – University of Economics and Law «KROK». – Kyiv, 2019.

The thesis presents the historical, theoretical and methodological principles of human rights research on freedom of movement and free choice of place of residence. Based on integral (complex) concept of legal thinking, the author's definition of human rights to freedom of movement and free choice of place of residence is given. Their place in the system of basic human rights and freedoms has been

determined. The basic stages of realization of human rights to freedom of movement and free choice of place of residence are substantiated.

Definitions are suggested "Legal relations in the sphere of human rights for freedom of movement and free choice of residence in Ukraine"; "Restrictions on the rights to freedom of movement and free choice of residence". The mechanism of realization of human rights to freedom of movement and free choice of residence in Ukraine is revealed.

On the basis of legal analysis of general theoretical positions on understanding of guarantees of human rights and freedoms, the definition of guarantees of realization of human rights for freedom of movement and free choice of place of residence is formulated.

The study of international legal standards for the exercise of human rights to freedom of movement and free choice of place of residence has led to the conclusion that the current principles and rules of international law substantially supplement the relevant provisions of national legal systems.

Keywords: human right to freedom of movement, human right to free choice place of residence, mechanism for the realization of human rights to freedom of movement and free choice place of residence, restrictions on the rights to freedom of movement and free choice place of residence, guarantees for the realization of human rights to freedom of movement and free choice place of residence.